

ANNALIS
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. XXX, 1

SECTIO K

2023

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Wydział Politologii i Dziennikarstwa,
Instytut Nauk o Polityce i Administracji

JAKUB BIJAK

ORCID ID: 0000-0002-3543-0516

*Proces kształtowania się grenlandzkiego ruchu separatystycznego
w latach 1964–1979*

The Process of Formation of the Greenlandic Separatist Movement Between 1964 and 1979

ABSTRAKT

Przedmiotem artykułu jest historia kształtowania się ruchu separatystycznego w Grenlandii w latach 1964–1979. Jego powstanie i rozwój przypadają na okres gwałtownych przemian społeczno-gospodarczych na wyspie, zainicjowanych przez państwo duńskie. Ich celem stało się dostosowanie społeczeństwa, a także gospodarki Grenlandii do warunków panujących w pozostałych częściach państwa. Zmiany te zostały wymuszone ewolucją statusu prawnego wyspy dokonanej w 1953 roku na mocy nowej konstytucji monarchii duńskiej. Terytorium Grenlandii zostało powiązane „wspólną prawną” z Danią, stając się jej jednostką administracyjną. Grenlandzki ruch separatystyczny to oddolny ruch społeczny, który narodził się wśród grenlandzkiej młodzieży studiującej na duńskich uniwersytetach. Za wzrostem niezadowolenia stały czynniki o charakterze społeczno-ekonomicznym, politycznym i kulturowym. Aktywność polityczna i separatystyczna umożliwiła uzyskanie przez Grenlandczyków autonomii w 1979 roku. W poszczególnych częściach artykułu przedstawiono m.in. analizę terminologiczną zagadnienia separatyzm; ukazano uwarunkowania powstania ruchu separatystycznego. Wskazano przebieg jego działalności, wymiar założeń ideologicznych, a także jego organizację. W artykule wykorzystano analizę źródeł pierwotnych i wtórnych, analizy: czynnikową, historyczną oraz politologiczną.

Słowa kluczowe: separatyzm grenlandzki, Grenlandczycy, Grenlandia, separatyzm, Inuici

WSTĘP

Separatyzm jest rozumiany jako zespół dążeń ukierunkowanych na oddzielenie się lub wyodrębnienie konkretnej grupy z jakiejś całości. Tak ogólnie zaprezentowana definicja wyraża jedynie fakt, że mamy do czynienia z zagadnieniem bardzo szerokim. W zależności od przyjętej optyki badawczej, separatyzm może dotyczyć zjawisk o wieloaspektowym spektrum przedmiotu. Może dotyczyć zarówno sfer: politycznej, religijnej, społecznej, a także kulturowej. Szczególnie widać to na przykładzie nauk politycznych, gdzie jego rozumienie skojarzono z co najmniej trzema zjawiskami – secesją, regionalizmem oraz irredentyzmem [Marczewska-Rytko, Pomarański 2019: 16].

Secesja to zagadnienie najbliższe znaczeniowo pojęciu separatyzm, ale niezbieżne. Pierwsze z nich rozumiane jest jako akt formalnego odłączenia się części ludności danego państwa zamieszkującej na określonym terytorium oraz proklamowania niepodległości [Pomarański 2020: 19]. Separatyzm natomiast jest definiowany zdecydowanie szerzej jako dążenie grupy etnicznej, narodu bądź silnie wyodrębnionej społeczności lokalnej do oddzielenia się od istniejącego państwa i stworzenie własnego państwa lub uzyskanie szerokiej autonomii [Jarosz 2021: 439]. W tym kontekście secesja jawi się jako zjawisko węższe w stosunku do pojęcia separatyzm. Secesja jest zaliczana do przejawów separatyzmu [Jarosz 2021: 202–203].

Kolejną kategorią analityczną w tym zestawieniu są ruchy separatystyczne. Kategoria ta uszczegóławia pojęcie separatyzmu o wymiar podmiotowy. Ruchy separatystyczne nie są prostą formą aktywności społeczno-politycznej. Nierzadko to ustrukturalizowane zbiorowości z bardziej lub mniej sformalizowanym przywództwem oraz rozwiniętą gamą interesów ukierunkowanych na ich faktyczną realizację [Marczewska-Rytko, Pomarański 2019: 20]. Celem nadrzędnym jest stworzenie państwa. Z kolei cele pośrednie dotyczą zazwyczaj uzyskania jakiejś formy autonomii w ramach istniejącej struktury państwowej.

Następnym ze zjawisk, pokrewnym pojęciu separatyzm jest regionalizm. Ogólne jego rozumienie odnosi się do stanu świadomości społecznej populacji danego terytorium, a także wiąże się z działalnością gospodarczą, kulturową i polityczną [Bieniada 2013: 281]. O fakcie jego zaistnienia decyduje ukształtowana w toku rozwoju historycznego identyfikacja zbiorowa oraz silne poczucie odrębności wobec większości. Ruchy tego typu w swych działaniach dążą do ochrony fundamentów własnej tożsamości zbiorowej (język, kultura, religia, tradycja itp.) [Sagan 2009: 27] oraz do uzyskania większej samodzielności w niektórych obszarach [Kantyna 2016: 597]. W odróżnieniu od separatyzmu, regionalizm z reguły rozwija się za zgodą państwa i stanowi legalną część jego porządku administracyjno-prawnego. Jak podkreśla wielu autorów, regionalizm może przekształcić się w separatyzm [Marczewska-Rytko, Pomarański 2019: 18; Trościak 2016: 305; Szul 2013: 107–109].

Ostatnim ze zjawisk jest irredentyzm. Termin ten wywodzi się z języka włoskiego od słowa „irredenta”, które oznacza rzecz niekompletną. Irredentystami nazywano działaczy dążących w latach 70. XIX wieku do połączenia wszystkich

regionów włoskojęzycznych w jedno państwo [Scruton 2002: 144]. Obecnie pojęcie to oznacza ruch bądź zespół dążeń mających na celu uzyskanie wolności lub ustanowienie niepodległości, a także połączenie w jeden organizm państwowy obszarów zamieszkiwanych przez podobne grupy etniczne lub narodowe [Wasiuta 2018: 344]. Irredentyzm i separatyzm wyrażają podobne cele polityczne. Niemniej jednak w przeciwieństwie do separatyzmu ostatecznym i jedynym celem irredentyzmu jest uzyskanie niepodległości bez realizacji celów pośrednich.

Przeprowadzona analiza terminologiczna skłania do wniosku, iż separatyzm to zjawisko o charakterze wieloaspektowym, a na jego kształt znaczeniowy wpływa wiele kategorii pojęciowych. Nie ulega wątpliwości, iż separatyzm jest zespołem dążeń ukierunkowanych na wyodrębnienie się grupy ludzi z całości organizmu administracyjno-politycznego.

Powstanie i intensywny progres ruchów separatystycznych przypada na okres tzw. Wiosny Ludów, czyli serii wydarzeń o charakterze rewolucyjnym, narodowyzwoleńczym i egalitarnym w Europie [Toman 2020: 82–83]. Niezaprzeczalny wpływ na ich rozwój miały takie czynniki, jak: proces formowania się ideologii narodowych, kształtowanie się tożsamości zbiorowych (etnicznych oraz narodowych); kwestia niepokrywania się granic etnicznych z granicami administracyjnymi ówczesnych państw oraz represje aparatu państwowego wobec odmienności. Powodowało to wewnętrzne spory, które często zmieniały się w konflikty zbrojne [Topczewska 2001: 101]. Okresem równie obfitym w nasilenie się tendencji separatystycznych w świecie był czas po zakończeniu II wojny światowej. Szczególnym tego objawem były okoliczności międzynarodowe, które sprzyjały ich kształtowaniu się. Dekolonizacja świata oraz powstające prawo międzynarodowe (m.in. imperatyw narodów do samostanowienia) nadały wysiłkom separatystycznym nową perspektywę, usprawiedliwiając tym samym potrzebę posiadania własnego państwa przez społeczności dotychczas marginalizowane.

Na Grenlandii zaczątki kształtowania się ruchu separatystycznego przypadły na lata II wojny światowej oraz okresu, który nastąpił bezpośrednio po konflikcie. Do tego czasu od 1721 roku wyspa stanowiła posiadłość kolonialną nordyckich królestw (początkowo Norwegii, a ostatecznie Danii). Inwazja III Rzeszy na terytorium drugiego z nich przerwała kolonialne więzi wyspy z metropolią. Grenlandia stanowiła obszar o znaczeniu strategicznym zarówno dla wojsk alianckich, jak i III Rzeszy. Uwarunkowania geologiczne, geograficzne oraz meteorologiczne wyspy miały istotny wpływ na przebieg wojny w Europie [Kubiak 2022: 65]. Objęcie Grenlandii „parasolem bezpieczeństwa” Stanów Zjednoczonych Ameryki uchroniło niewielkie społeczeństwo autochtonów przed obawą o niemiecką inwazję, a tym samym umożliwiło wzrost nastrojów separatystycznych i niepodległościowych [Kubiak 2014: 80]. Jednocześnie zauważalna była ingerencja państw anglosaskich w wewnętrzne sprawy wyspy [Tomala 2014: 117]. W okresie powojennym natężenie aspiracji separatystycznych drastycznie spadło. Odpowiedzialność za to przyjął rząd duński, który w obawie o wciągnięcie Grenlandii do systemu powierniczego ONZ dokonał inkorporacji wyspy w obręb

duńskiej monarchii. Działania te nie były niczym wyjątkowym. W tym okresie większość mocarstw kolonialnych dokonało podobnych działań reorganizacyjnych, celem utrzymania swoich posiadłości [Kennedy 2017: 59–67]. Tym samym od 1953 roku Grenlandię powiązano „wspólnotą prawną” z Danią, stając się jej terytorium zamorskim [Szymczyński 2005: 50]. Na wyspie utrzymano działalność samorządu lokalnego, wspieranego przez ograniczoną w swym zakresie instytucję *quasi*-parlamentarną zwaną Radą Krajową. Grenlandczycy stali się pełnoprawnymi obywatelami królestwa, niejednokrotnie określanymi w dyskryminujący sposób przez rodowitych mieszkańców jako „Duńczycy północy” lub „północnoatlantyccy krewni” [Bijak 2022a: 77]. Włączenie wyspy w obręb państwa duńskiego wpłynęło również na gospodarczo-społeczny wymiar życia autochtonów. W latach 1948–1950 w toku prac Wielkiej Komisji Grenlandzkiej duńscy decydenci polityczni określili warunki polityki modernizacji wyspy. Dziesięcioletni plan zakładał m.in.: budowę potencjału przemysłowego wyspy, proces przesiedleń ludności z osad do miast oraz urbanizację jej południowo-zachodniego wybrzeża, a także reorganizację kulturowego wymiaru ich życia [Kjær Sørensen 1978: 159–187]. To właśnie szeroko pojęte procesy modernizacyjne oraz ich skutki wywarły decydujący wpływ na rozwój idei i struktur grenlandzkiego ruchu separatystycznego.

Niniejszy artykuł ma na celu przeprowadzenie rekonstrukcji oraz systematyzacji procesu kształtowania się ruchu separatystycznego w Grenlandii od lat 60. XX wieku, aż do czasu uzyskania przez Grenlandczyków autonomii w obrębie Królestwa Danii. Miało to miejsce w 1979 roku. W niniejszym artykule scharakteryzowano zakres aktywności ruchu, ewolucję jego struktur organizacyjnych oraz główne założenia na kwestie samostanowienia. Cele te autor osiągnął dzięki analizie aktów prawnych, dokumentów, materiałów publicystycznych z okresu kształtowania się ruchu separatystycznego.

Separatyzm grenlandzki zajmuje niezwykle mało miejsca w polskich badaniach naukowych. Analizy dotyczące okresu poprzedzającego uzyskanie autonomii ograniczają się wyłącznie do jego wzmiankowania jako etapu w całym procesie¹. Kwestie te znacznie szerzej są rozpatrywane w literaturze zachodniej². Artykuł ma na celu umożliwić poznanie tego zakresu czasowego oraz unaocznić jego wpływ na dalszy przebieg kształtowania się grenlandzkich tendencji separatystycznych w regionie arktycznym. Wstępna analiza źródeł zarówno pierwotnych, jak i wtórnych posłużyła autorowi do sformułowania hipotezy, zgodnie z którą aktywność separatystyczna

¹ W polskiej literaturze przedmiotu analizy dotyczące grenlandzkiego ruchu separatystycznego są ubogie. Analizy z reguły utożsamiają zjawisko z irredentyzmem aniżeli separatyzmem. Wyjątkiem w tej materii są prace Krzysztofa Kubiaka [Kubiak 2009] oraz Magdaleny Tomali [Tomala 2016]. W pozostałych opracowaniach zjawisko to jest identyfikowane jako ruch niepodległościowy lub autonomistyczny. Są to: Tomasz Brańka [Brańka 2013]; Katarzyna Szwed [Szwed 2018]; Agata Lubowicka [Lubowicka 2017]; Piotr Uziębło [Uziębło 2014] oraz Leszek Leśniewski [Leśniewski 2022].

² Problematykę tę poruszają m.in.: Jens Dahl [Dahl 1986]; Axel Kjær Sørensen [Kjær Sørensen 2006]; Maria Akrén [Akrén 2019]; Finn Breinholt-Larsen [Breinholt-Larsen 1992]; Natalia Loukacheva [Loukacheva 2007] oraz Urlik Pram Gad [Pram Gad 2014].

Grenlandczyków w tym okresie była ukierunkowana z jednej strony na cele sprawiedliwości społecznej autochtonów oraz zapewnienie ich bezpieczeństwa ekonomiczno-socjalnego, z drugiej zaś na zmianę statusu *quo* wyspy przez uzyskanie autonomii.

UWARUNKOWANIA POWSTANIA

Na odrodzenie tendencji separatystycznych w Grenlandii w latach 60. XX wieku wpływ miały co najmniej cztery kategorie czynników: historyczne, społeczno-ekonomiczne, polityczne i kulturowe.

1. Czynniki historyczne. Pamięć dziejowa krzywd okresu kolonialnego zajmuje szczególne miejsce w rozważaniach na temat źródeł grenlandzkiego ruchu separatystycznego. Obejmuje ona kwestie takie, jak: likwidacja rdzennych wierzeń; przymusowa konwersja Grenlandczyków na wyznanie protestanckie; niszczenie elementów rdzennej kultury i zastępowanie jej duńskimi substytutami. Wymienione determinanty w sposób pośredni kształtowały rozwój tendencji separatystycznych w Grenlandii [Bijak 2021a; 2022]. Duńscy koloniści dokonali całkowitej rekonstrukcji tożsamości zbiorowej Grenlandczyków, wymuszając zmianę: stylu życia, organizacji społeczeństwa oraz jego sfery kulturowej i duchowej. Miało to bezpośredni wpływ na przemiany w sferze tożsamościowej Grenlandczyków [Bijak 2021b].

2. Czynniki społeczno-ekonomiczne. Początek lat 60. XX wieku to czas, kiedy Grenlandczycy otwarcie artykułują negatywne postawy wobec przeobrażeń modernizacyjnych. Szczególnym ich odzwierciedleniem stał się proces uprzemysłowienia wyspy oraz polityka koncentracji ludności w miastach.

Od początków XVIII wieku aż do połowy XX wieku gospodarka Grenlandii funkcjonowała na podstawie monopolu handlowego, nad którym pieczę sprawowała duńska spółka państwowa – Królewski Handel Grenlandzki. Do jej zadań należało sprawowanie kontroli nad wydobyciem surowców mineralnych; pozyskiwaniem, przetwórstwem i sprzedażą morskich zasobów żywych, a także transportem towarów pomiędzy wyspą a metropolią [Tomala 2016: 101]. W tym okresie rozwój prywatnego handlu był hamowany monopolistycznym charakterem gospodarki. Jednakże zmiany polityczne, takie jak inkorporacja Grenlandii do prawno-administracyjnego porządku monarchii duńskiej czy równouprawnienie wyspy w handlu z metropolią, otworzyły drogę dla rozwoju prywatnych przedsiębiorstw. Likwidacja monopolu państwowego w 1953 roku umożliwiła również rozwój duńskich inwestycji na wyspie, co z kolei zapewniło autochtonom nowe miejsca pracy [Kjær Sørensen 2006: 106–107]. O ile praca Grenlandczyków do czasu przeobrażeń modernizacyjnych opierała się głównie na tradycyjnie kultywowanej profesji łowieckiej, o tyle w konsekwencji przemian większość z nich została pracownikami przemysłowymi. Tym samym autochtonów zobligowano do porzucenia tradycyjnego zawodu myśliwego.

Nie bez wpływu na społeczeństwo miała polityka koncentracji ludzi w miastach. Jej zasadniczym celem stało się stworzenie Grenlandczykom lepszych warunków

do życia i rozwoju. W konsekwencji dokonywanych przesiedleń ludności z małych osad do miast likwidowano te pierwsze. Autochtonów gromadzono w nowej infrastrukturze mieszkalnej, która stała się niejako symbolem modernizacji wyspy [Hardt 2018: 46]. Bloki mieszkalne zaprojektowano zgodnie z nordyckim standardem życia, nie uwzględniając grenlandzkiego kontekstu społecznego i kulturowego. Wypiarze mieli problemy z przystosowaniem się do nowej rzeczywistości. Zmiany prowadziły do licznych problemów społecznych, m.in. alkoholizmu czy wzrostu zachowań samobójczych [Jarniewski 2021: 189–191].

Dyskryminacja w sferze zatrudnienia była kolejnym czynnikiem, który bezpośrednio wpłynął na mobilizację separatystyczną Grenlandczyków. Ustawa o urzędnikach służby cywilnej w Grenlandii, wprowadzona w 1964 roku, stała się jednym z jej przejawów [Lov nr 168 af 27. maj 1964 om tjenestemænd i Grønland]. Przepisem o kontrowersyjnym charakterze okazało się tzw. kryterium miejsca urodzenia. Określało ono wysokość wynagrodzenia w zależności od pochodzenia pracownika. Stało się to legalizacją nierównego traktowania w dziedzinie wynagrodzeń, w obliczu którego pracownicy grenlandzkiego pochodzenia zarabiali mniej niż ich duńscy odpowiednicy na równorzędnych stanowiskach [Popel 2004: 261–262]. Kryterium to stanowiło początek narastającego niezadowolenia społecznego na wyspie, które wkrótce stało się fundamentem dla aktywizacji politycznej Grenlandczyków.

3. Czynniki polityczne. Determinantem równie istotnym dla rozwoju tendencji separatystycznych Grenlandczyków co integracja polityczna z 1953 roku była akcesja Danii do Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej w 1972 roku. Grenlandia jako część monarchii duńskiej również stała się jej częścią. Grenlandczycy, w przeciwieństwie do Farerów³, nie uzyskali możliwości odrębnego głosowania w referendum przedakcesyjnym. Ci posiadający od 1950 roku autonomię w ramach duńskiej monarchii mogli zdecydować o jego nieprzeprowadzeniu. Ogólnokrajowe głosowanie nad członkostwem odbyło się 2 października 1972 roku. Pomimo iż 70,8% Grenlandczyków głosowało przeciw integracji europejskiej, w ostatecznym bilansie zdecydowały głosy łączone. 63,4% poparcia zdobyła idea członkostwa w Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej [Ackrén, Nielsen, Harms 2011: 3].

Wydarzenia z października 1972 roku były przełomowe dla Grenlandczyków przynajmniej z dwóch powodów. Po pierwsze, autochtoni po raz pierwszy w historii zajęli stanowisko w sprawie stosunków zewnętrznych swojego kraju z organizacją międzynarodową. Po drugie, sprzeciw wobec integracji wywołał niespotykaną dotąd w grenlandzkim społeczeństwie masową mobilizację społeczną i przyczynił się do powstania i intensyfikacji życia politycznego na wyspie.

4. Czynniki kulturowe. Aspekty kulturowe często bywają determinantami decydującymi o powstaniu bądź rozwoju tendencji separatystycznych w danym regionie. Wynika to z przejawów ingerencji państwa w kategorii tożsamości etnicznej danej grupy.

³ Rdzenni mieszkańcy Wysp Owczych.

O ile elementy rdzennej kultury Grenlandczyków były przedmiotem stopniowej anihilacji ze strony Duńczyków od czasów kolonialnych, o tyle ich rozmiar przybrał większy zakres od 1953 roku. Działania władz skierowano szczególnie na język grenlandzki i próby skutecznego zastąpienia go językiem duńskim w różnych sferach życia społecznego. Szczególny jego przejaw dotyczył sfery edukacji. Nadrzędnym celem polityki oświatowej od lat 50. XX wieku stało się zduńszczenie społeczeństwa, czyli działania ukierunkowane na przyswajanie kultury i języka duńskiego przez Grenlandczyków. Z tej perspektywy autochtoni mieli się stać zasymilowani z nowoczesnym zachodnim społeczeństwem i przejść takowe wzorce zachowań i tożsamości [Gmerek 2013: 114]. Władze duńskie postawiły sobie za cel zerwanie z tradycją i językiem autochtonów.

ZAKRES DZIAŁALNOŚCI

Aktywność separatystyczną Grenlandczyków w latach 1964–1979 można podzielić na dwa etapy. Pierwszy z nich to czas, kiedy powstawały pierwsze postawy sprzeciwu i nastrojów antyduńskich. Aktywność ta nie była skupiona wokół żadnych organizacji formalnych, a wokół garstki jednostek zrzeszonych w sposób nieformalny. Działania były ukierunkowane na wyrażanie sprzeciwu społecznego podczas manifestacji i wieców. Dokonując szczegółowej periodyzacji, są to lata 1964–1971.

Początek okresu to czas wejścia w życie ustawy o urzędnikach służby cywilnej w Grenlandii, której przepisy stały się źródłem antagonizmów pomiędzy grupami narodowymi. Kryteria zawarte w dokumencie faworyzowały prace duńskich pracowników na wyspie, w opozycji do grenlandzkich na tych samych stanowiskach. Argumentem do wprowadzenia przepisów był stosunkowo niski stopień wykształcenia technicznego grenlandzkich pracowników fizycznych. Duńskie inwestycje infrastrukturalne realizowane na wyspie potrzebowały wykwalifikowanej siły fizycznej. Dlatego też zachęcano duńskich pracowników do przeprowadzki na Grenlandię [Jakobsen 1963: 10]. Forma ucisku ekonomicznego nie przeszła uwadze grenlandzkiemu aktywiście – Jonathanowi Motzfeldowi, który w tym czasie stał na czele Stowarzyszenia Grenlandzkiego⁴ w Kopenhadze. W kwietniu 1964 roku pod jego przewodnictwem zorganizowano akcję protestacyjną przeciwko wprowadzanej ustawie. Marsz manifestacyjny, w którym udział wzięło około dwustu osób, przeszedł od Placu Ratuszowego (Rådhuspladsen) aż pod siedzibę duńskiego parlamentu (Folketing). Delegacja przedstawiła swoje postulaty grenlandzkiemu parlamentarysty – Nikolajowi Rosingowi. Protest był próbą ukazania sprzeciwu społecznego

⁴ Stowarzyszenie Grenlandzkie (z języka grenlandzkiego Pekatigit Kalãdtdlit) to organizacja społeczna powstała w 1939 roku w Kopenhadze. Jej pierwotnym celem było ułatwienie integracji Grenlandczyków z duńskim społeczeństwem. W latach 60. XX wieku stała się ona forum wymiany myśli i poglądów politycznych. Przez ponad dwadzieścia lat jej prezesem był Carl Broberg. W 1964 roku miejsce przewodniczącego zajął młody student teologii Jonathan Motzfeldt [Motzfeldt 1964: 10].

oraz braku bierności wobec dyskryminacji [Fleischer 1964a: 10]. Pomimo debaty parlamentarnej, konsultacji społecznych oraz kolejnych protestów⁵ ustawa weszła w życie, a jej zapisy zniesiono dopiero w połowie lat 90. XX wieku.

Punktem kulminacyjnym, który uwiarygodnił postawy Grenlandczyków, były jednocześnie wybory do Folketingu oraz Rady Krajowej jesienią 1971 roku. Równolegle do obu instytucji weszli politycy młodego pokolenia, którzy w żaden sposób nie byli powiązani z władzą duńską. Jonathan Motzfeldt i Lars Emil Johansen zostali radnymi w Radzie Krajowej, a Moses Olsen przedstawicielem Grenlandii w duńskim parlamencie. Jørgen Fleischer na łamach „*Atuagagdliutit/Grønlandsposten*” nazwał to wydarzenie zmianą pokoleniową. Młode pokolenie polityków według niego było samoświadome i znało swoją wartość. Zwracali również uwagę na kwestie samostanowienia Grenlandii w przyszłości [Fleischer 1971: 18].

Drugi z etapów działalności obejmuje lata 1972–1979. W stosunku do poprzedniego okresu ruch przeszedł jakościową zmianę w zakresie aktywności. Po pierwsze, był to wynik wydarzeń o charakterze politycznym. Proces akcesyjny Danii do Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej oraz zignorowanie w ramach niego kwestii grenlandzkiej przez duńskie władze⁶ nadał ton radykalizacji działań. Po drugie, organizacja ruchu nabrała zinstytucjonalizowanego charakteru. W tym czasie powstały pierwsze partie polityczne o profilu separatystycznym. Partia Siumut⁷ została sformowana w 1973 roku jako nieformalna grupa polityczna o charakterze dyskusyjnym. Organizację zalegalizowano cztery lata później. Jej założycielami byli politycy młodego pokolenia, którzy w 1971 roku uzyskali mandat społeczny w ramach duńskich i grenlandzkich struktur przedstawicielskich. Główna linia ideologiczna ugrupowania politycznego opierała się na stopniowym uzyskaniu niezależności w wymiarze politycznym, ekonomicznym i kulturowym⁸. Symbolem partii stał się kwiat – wierzbowka kiprzyca, która porasta wybrzeża Grenlandii w okresie wiosennym.

⁵ Kolejne akcje protestacyjne miały miejsce we wrześniu 1966 roku oraz maju 1967 roku [Rosing 1966: 11; Olsen 1967: 25].

⁶ Proces akcesyjny Danii do europejskich struktur integracyjnych był rozłożony w czasie. Głównie dlatego że państwo duńskie uzależniło swoje przyszłe członkostwo od decyzji Wielkiej Brytanii w tym zakresie. Niemniej jednak próby akcesyjne w latach 1963 oraz 1967 kończyły się fiaskiem ze względu na francuskie weto wobec brytyjskiej kandydatury. Wznowienie negocjacji mogło nastąpić tylko w sytuacji zmian politycznych we Francji. Tak też się stało na początku lat 70. XX wieku. Duńskie władze świadomie ignorowały grenlandzkie weto w zakresie członkostwa z powodów czysto formalnych. Zgodnie z konstytucją Grenlandia stanowiła integralną część duńskiej monarchii, pomimo eksterytorialnego położenia wyspy. Ze strony duńskiej przez cały okres negocjacyjny nie padła propozycja przedstawienia grenlandzkiej wizji integracji w specjalnie do tego przygotowanych komitetach. Jak podkreślała jedna z czołowych radnych zasiadająca w Radzie Krajowej – Elizabeth Johansen (1971–1975), żaden komitet grenlandzki nie został zaproszony przez władze duńskie do uczestnictwa w negocjacjach jesienią 1971 roku w Brukseli [Fleischer 1972: 2].

⁷ Nazwa partii pochodzi od słowa z języka grenlandzkiego oznaczającego „naprzód”.

⁸ Po raz pierwszy program polityczny partii Siumut został opublikowany w numerze grenlandzko-duńskiego czasopiśma „*Atuagagdliutit/Grønlandsposten*” z dnia 18 sierpnia 1977 roku [Siumut 1977: 22].

Drugim z ugrupowań politycznych była partia Inuit Ataqatigiit⁹. Organizacja powstała na kanwie Stowarzyszenia Młodych Grenlandczyków¹⁰, którego pierwotna działalność skupiała się w obszarze pożytku publicznego. Po wyborach do Folketingu z 1971 roku część aktywistów uformowało partię polityczną na czele z Aqqalukiem Lyngem. Ugrupowanie powstało w 1975 roku, natomiast trzy lata później zostało zalegalizowane jako partia. Główna oś programowa partii koncentrowała się na wizji natychmiastowej niepodległości wyspy¹¹. Partia była znana nie tylko z działalności politycznej, ale również kulturowej. Na wyspie w 1976 roku, z pomocą Stowarzyszenia Młodych Grenlandczyków, zainicjowano Aasiviit – festiwal kultury grenlandzkiej [Aaqeses 1976: 28]. W swojej aktywności działacze mobilizowali również grenlandzką młodzież studiującą w Danii do buntu¹². Radykalny charakter grupy Inuit Ataqatigiit był jej znakiem rozpoznawczym, jednak zdecydowana większość Grenlandczyków¹³ kierowała swój wzrok na działalność grupy Siumut, co zdecydowało o jej sukcesie. Symbolem graficznym partii stał się kobiecy nóż ulo oraz harpun na czerwonym tle. Elementy te miały symbolizować powrót do tradycyjnej tożsamości Inuitów opartej na łowieckim stylu życia, natomiast kolor czerwony nawiązywać do doktryny komunizmu [Dahl 2010: 133].

Politycy z partii Siumut tuż po wydarzeniach z października 1972 roku złożyli w Radzie Krajowej wnioski o powołanie organu doradczego, którego zadaniem miało być zbadanie kwestii uzyskania przez Grenlandię autonomii. Trzy miesiące później wniosek został korzystnie rozpatrzony przez instytucje i przekazany dalej pod obrady w Folketingu¹⁴. W kwietniu 1973 roku po pozytywnie przeprowadzonej debacie

⁹ Nazwa partii pochodzi od słów w języku grenlandzkim oznaczających „wspólnotę ludzką”.

¹⁰ Stowarzyszenie Młodych Grenlandczyków (z języka grenlandzkiego Kalaallit Inuusuttut Ataqatigiit) to organizacja młodzieżowa powstała w 1964 roku w Kopenhadze. Początkowa aktywność organizacji nie była powiązana w żadnym aspekcie z działalnością polityczną. Jej nadrzędnym celem była pomoc w odnalezieniu się młodzieży grenlandzkiej, która zaczynała edukację wyższą w Danii. Wśród zadań organizacji można było wyróżnić m.in. pomoc w zakresie znalezienia zakwaterowania czy pomoc w edukacji. Członkostwo w strukturze organizacji było przynależne każdemu Grenlandczykowi, który studiował w Danii [Fleischer 1964b: 11].

¹¹ Program polityczny partii Inuit Ataqatigiit po raz pierwszy został opublikowany w numerze czasopisma grenlandzko-duńskiego „Atuagagdliutit/Grønlandsposten” z dnia 16 listopada 1978 roku [Inuit Ataqatigiit 1978: 14].

¹² Aktywiści partii Inuit Ataqatigiit zachęcali studentów do rezygnacji z nauki w Danii i powrót na wyspę. W ten sposób chcieli pokazać swój radykalny sprzeciw wobec systemu oświaty, który umożliwiał podjęcie kształcenia wyższego wyłącznie na duńskich uniwersytetach [Ulriksen 2010: 66].

¹³ Pokazały to bezsprzecznie pierwsze wybory do parlamentu grenlandzkiego (Landsting), które odbyły się 4 kwietnia 1979 roku. Partia Siumut otrzymała wówczas 46,1% głosów, co przełożyło się na 13 miejsc w ówczesnym parlamencie. Partia Inuit Ataqatigiit zdobyła 4,4% głosów, nie uzyskując żadnego miejsca w instytucji. Drugi wynik w wyborach uzyskała partia, której oś programowa koncentrowała się na bliskich stosunkach wyspy z jej metropolią – Atassut, zdobywając 41,7% głosów [Dahl 1986: 321].

¹⁴ Warto nadmienić, że ówczesnie Rada Krajowa była organem *quasi*-parlamentarnym na Grenlandii. Miała charakter czysto doradczy. Jej uchwały, aby mogły spełniać wymóg wiążący, musiały być zatwierdzone przez duński parlament.

w duńskim parlamencie Knud Hertling¹⁵ utworzył komisję ds. rządów autonomicznych w Grenlandii. W toku prac gremium dyskutowano m.in. w zakresie: ustanowienia porządku prawnego autonomii, podziału władzy, ustanowienia obszarów jurysdykcji czy powiązań politycznych, ekonomicznych i kulturowych pomiędzy metropolią a wyspą. Zwieńczeniem prac komisji był raport powstały na początku 1975 roku.

Istotnym polem tarcia w debatach stało się prawo do wydobycia surowców naturalnych. Dotychczasowe kompetencje na tym polu leżały w gestii ministerstwa ds. Grenlandii. Działania resortu dotyczyły głównie udzielania koncesji na ich wydobycie [Lov nr 166 af 12. maj 1965 om mineralske råstoffer]. Obu stronom zależało na przejęciu tego obszaru, ze względu na potencjalny zysk ekonomiczny pochodzący z ich wydobycia. Grenlandia jest zasobna w znaczne złoża węgłowodorów, gazu ziemnego, metali ziem rzadkich oraz innych minerałów. Państwo duńskie nie było gotowe na zrzeczenie się tego obszaru, dlatego też jesienią 1975 roku ministerstwo udzieliło trzynastu koncesji kanadyjskim i duńskim firmom na wydobycie ropy naftowej w Cieśninie Davis [Brosted, Gull 1977: 83]. W kwietniu 1976 odbyły się pierwsze wiercenia poszukiwawcze. W listopadzie 1976 roku w Gothåb¹⁶ grupy polityczne Siumut oraz Inuit Ataqatigiit przy wsparciu innych organizacji społecznych zorganizowały akcję protestacyjną przeciwko wierceniom na tym obszarze [Fleischer 1976: 1, 3]. W konsekwencji grenlandzkiej reakcji na wiercenia rząd Anker Jørgesena jeszcze tego samego roku cofnął koncesję na wydobycie ropy wspomnianym koncernom naftowym [Davis, Breinholt, Pagh-Nielsen 1984: 54]. Oficjalnym powodem zaniechania wydobycia węgłowodorów miał być rzekomy ich brak. Niewątpliwie obawiano się wybuchu zdecydowanie większych niepokojów społecznych.

Raport komisji określił dwa obszary jurysdykcji: pierwszy dotyczył domeny przynależnej wyłącznie autonomicznemu rządowi Grenlandii, drugi zaś monarchii duńskiej. Na jego podstawie Grenlandczycy zyskaliby wyłączne prawo do decydowania w domenie: decentralizacji władzy, administracji terytorialnej, gospodarki komunalnej, polityki biznesowej, podatkowej, oświaty, kultury, rybołówstwa i łowiectwa, turystyki, rodziny oraz prawa do wydobycia surowców naturalnych. Duńczycy natomiast sprawowaliby kontrolę w zakresie: bezpieczeństwa i polityki zagranicznej, sądownictwa, Kościoła państwowego, polityki pieniężnej, opieki zdrowotnej, przemysłu stoczniowego, portowego, lotniczego, usług pocztowych i komunikacji oraz ochrony środowiska naturalnego [Hertling 1975: 10].

Komisja określiła również zakres finansowania autonomii przez państwo duńskie. Założono, iż początkowo granty blokowe będą wysokie, a w miarę rozwoju sytuacji ekonomicznej dotacje te będą stopniowo zmniejszane.

W kwietniu 1976 roku ruszył formalny proces ustanowienia systemu rządów autonomicznych w Grenlandii przez Folketing. W ramach prac ustawodawczych ustalono,

¹⁵ Duńsko-grenlandzki polityk. W latach 1971–1973 minister ds. Grenlandii w rządzie Jensa Otto Kraga oraz Anker Jørgesena.

¹⁶ Obecnie Nuuk – stolica Grenlandii.

że przepisy systemu rządów autonomicznych mogą zostać jednostronnie zniesione na mocy ustawy przez parlament duński, jeżeli zajądą odpowiednie ku temu niekorzystne warunki. W ten sposób rządzący w Danii zabezpieczyli się na wypadek ewentualnego zerwania umowy przez Grenlandczyków i prób ogłoszenia niepodległości.

Przekazanie wszystkich obszarów jurysdykcji natychmiast do systemu rządów autonomicznych wiązałoby się z ryzykiem doprowadzenia Grenlandii do zapaści gospodarczej, a także upadku jej systemu rządów.

Parlament Danii formalnie zatwierdził grenlandzki system rządów autonomicznych 29 listopada 1978 roku [Lov nr 577 af 29. november 1979 om Grønlands Hjemmestyre]. Aby akt prawny wszedł w życie, konieczna była zgoda większości społeczeństwa. 17 stycznia 1979 roku odbyło się referendum w sprawie ustanowienia rządów autonomicznych. Przy 63% frekwencji za ustanowieniem autonomii opowiedziało się 70,1% głosujących, a przeciwko głosowało 29,9% osób [Hofverberg 2009].

Akt o rządach autonomicznych ustanowił, iż Grenlandia stała się odrębną społecznością w obrębie Królestwa Danii. Władzę systemu autonomii zbudowano na organie ustawodawczym – zwanym Landsting. Natomiast władza wykonawcza była kierowana przez rząd Grenlandii – Landstyre.

Pierwsze wolne wybory do parlamentu grenlandzkiego odbyły się na niemal miesiąc przed wejściem w życie aktu o rządach autonomicznych – 4 kwietnia 1979 roku. Bezkompromisowym zwycięzcą stała się partia Siumut, uzyskując bezwzględną większość w Landstingu.

ZAKOŃCZENIE

Pierwszy autonomiczny rząd Grenlandii został ustanowiony spośród członków umiarkowanej separatystycznej partii Siumut. Największą porażkę zaliczyła silnie radykalna w poglądach partia polityczna Inuit Ataqatigiit. Wyborcy kierowali się głosem rozsądku, jaki pokazali podczas niemal dekady aktywności politycy i aktywiści z Siumut.

Okres w działalności ruchu separatystycznego Inuitów w Grenlandii bywa określany pod postacią „grenlandzkiej wiosny” [Olsen 1969: 7–8]. Jest to termin, który określił odrodzenie świadomości politycznej Grenlandczyków oraz wzrost ich zainteresowań samostanowieniem. Proces ten przybrał postać radykalizacji postaw i działań zmierzających do uzyskania niezależności. Głównym tego wyrazem była akcesja Danii i Grenlandii do Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej. Grenlandczycy zostali całkowicie pozbawieni prawa głosu na temat członkostwa. Niemniej jednak istotnymi uwarunkowaniami były kwestie historyczne, ekonomiczne i kulturowe. W konsekwencji powstał ruch separatystyczny złożony z dwóch ugrupowań politycznych – Siumut oraz Inuit Ataqatigiit. Grupy te wyrażały różne sposoby osiągnięcia niepodległości. Politycy w Siumut optowali za rządami autonomicznymi, natomiast aktywiści z Inuit Ataqatigiit za natychmiastowym zerwaniem więzi z duńską monarchią i ustanowieniem państwa.

Radykalna koncepcja secesji ogłoszona przez ugrupowanie Inuit Ataqatigiit nie zdobyła popularności w społeczeństwie. Grenlandczycy potrzebowali stabilnej wizji samostanowienia. Jest to konsekwencja uwarunkowań o charakterze historycznym, politycznym i gospodarczym, które dotknęły Grenlandię wskutek wchłonięcia wyspy w obręb monarchii duńskiej w 1953 roku i skutków pochodnych. Pokojowy proces umożliwił uzyskanie autonomii przez autochtonów autonomii.

BIBLIOGRAFIA

- Ackrén, M., Nielsen, S., Harms, M. 2011. *Greenland's economy in perspective for future Endeavours*, https://ams.hi.is/wp-content/uploads/old/Greenland_final_draft_22nov_2011.pdf, (dostęp: 04.05.2023).
- Ackrén, M. 2019. *Referendums in Greenland – From Home Rule to Self-Government*, „Exploring Self-determination Referenda in Europe”, nr 19.
- Aaqeses, H. 1976. *Sproglige smating*, „Atuagagdluutit/Grønlandsposten”, nr 10 af 4. marts 1976.
- Bijak, J. 2021a. *Tożsamość grenlandzka na pograniczu kultur i narodów*, [w:] *Na pograniczu kultur i narodów. Rozważania kulturowe i społeczno-ekonomiczne*, P. Frączek, J. K. Karolczuk (red.), Polskie Towarzystwo Historyczne, Sanok.
- Bijak, J. 2021b. *Proces emancypacji politycznej Inuitów w Grenlandii w okresie kolonialnym*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio K – Politologia”, vol. 28, nr 1. DOI: <http://dx.doi.org/10.17951/k.2021.28.1.103-124>.
- Bijak, J. 2022. *Polityka państwa duńskiego wobec Grenlandczyków*, [w:] *Mniejszości, emigranci, uchodźcy („stare” i „nowe” wyzwania)*, A. Adamczyk, A. Sakson, C. Trosiak (red.), Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM, Poznań.
- Bieniada, R. 2013. *Regionalizm i regionalizacja w definicji. Wybrane problemy teoretyczne*, „e-Politikon”, nr 6.
- Brańka, T. 2013. *Znaczenie Grenlandii w polityce Danii oraz we współczesnych stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Arktyka na początku XXI wieku. Między współpracą a rywalizacją*, M. Łuszczuk (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Lublin.
- Brosted, J., Gull, H. C. 1977. *Recent trends and issues in the political development of Greenland*, „Arctic”, vol. 30, nr 2. DOI: <https://doi.org/10.14430/arctic2687>.
- Davis, J. D., Breinholt, F., Pagh-Nielsen, K. M. 1984. *Offentlig styring af olie-gasaktiviteter i Grønland*, Aarhus 1984.
- Dahl, J. 1986. *Greenland: Political Structure of Self-Government*, „Arctic Anthropology”, vol. 23, nr 1.
- Dahl, J. 2010. *Identity, urbanization and political demography in Greenland*, „Acta Borealia”, nr 27. DOI: <https://doi.org/10.1080/08003831.2010.527528>.
- Fleischer, J. 1964a. *Grønlandskdemonstration*, „Atuagagdluutit/Grønlandsposten”, nr 9 af 23. april 1964.
- Fleischer, J. 1964b. *Unge grønlaenderes Råd*, „Atuagagdluutit/Grønlandsposten”, nr 3 af 30. januar 1964.
- Fleischer, J. 1971. *Et generationsskifte*, „Atuagagdluutit/Grønlandsposten”, nr 9 af 29. april 1971.
- Fleischer, J. 1972. *En Separat afstemning*, „Atuagagdluutit/Grønlandsposten”, nr 6 af 16. februar 1972.
- Fleischer, J. 1976. *Ressourcenne kan godt overfores til hjemmestyret*, „Atuagagdluutit/Grønlandsposten”, nr 44 af 4. november 1976.
- Gmerek, T. 2013. *Edukacja, język i tożsamość etniczna Inuitów na Grenlandii*, „Studia Edukacyjne”, nr 29.
- Hardt, S. S. 2018. *„By gifts one makes slaves”: long-term effects of Denmark's colonization of Greenland*, New York.
- Hertling, K. 1975. *Første afgørende skridt mod grønlandsk styre*, „Atuagagdluutit/Grønlandsposten”, nr 8 af 20. februar 1975.
- Hofverberg, E. 2009. *Greenland's National Day, the Home Rule Act (1979), and the Act on Self-Government (2009)*, <https://blogs.loc.gov/law/2019/06/greenlands-national-day-the-home-rule-act-1979-and-the-act-on-self-government-2009/> (dostęp: 06.05.2023).

- Inuit Ataqtigiit, 1978. *Nej til hjemmestyre fordi vi ikke er anerkendt som et folk*, „Atuagadliutit/Grønlandsposten”, nr 45 af 16. november 1978.
- Jakobsen, P. R. 1963. *Er Apollorak Mogensens påstande ikke grebet lige ud af luften?*, „Atuagadliutit/Grønlandsposten”, nr 24 af 21. november 1963.
- Jarniewski, A. 2021. *Listy z Grenlandii. Na arktycznym szlaku*, Poznaj Grenlandię, Kraków.
- Jarosz, A. 2021. *Separatyzm*, [w:] *Leksykon wiedzy politologicznej*, J. Marszałek-Kawa, D. Plecka (red.), Wydawnictwa Adam Marszałek, Toruń 2021.
- Kantyna, Z. 2016. *Regionalizm*, [w:] *Encyklopedia Politologii. Pojęcie, teorie, metody. Tom I*, W. Sokół, M. Żmigrodzki (red.), Wolters Kluwer Polska, Warszawa.
- Kennedy, D. 2017. *Dekolonizacja*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Kjær Sørensen, A. 2006. *Denmark-Greenland in the twentieth century*, The Commission for Scientific Research in Greenland, Copenhagen.
- Kjær Sørensen, A. 1978. *Ophævelsen af Grønlands kolonistatus – et grønlandsk krav?*, „Historie/Jyske Samlinger”, nr 11.
- Kubiak, K. 2014. *Dania wobec arktycznych wyzwań*, „Roczniki Bezpieczeństwa Międzynarodowego”, vol. 8, nr 1.
- Kubiak, K. 2022. *Grenlandia na swoim*, „Polityka. Pomocnik Historyczny”, nr 4.
- Kubiak, K. 2009. *Północnoatlantyckie separatyzmy*, [w:] *Dokąd zmierza Europa*, P. Mickiewicz, H. Wylińska (red.), Wydawnictwo Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP, Wrocław.
- Larsen, F. B. 1992. *The quiet life of a revolution: Greenlandic Home Rule 1979–1992*, „Études Inuit Studies”, vol. 16, nr 1–2.
- Leśniewski, L. 2022. *Autonomia a uwarunkowania społeczno-gospodarcze Wysp Owczych, Grenlandii i Wysp Alandzkich*, „Studia Scandinavica” vol. 26, nr 6. DOI: <https://doi.org/10.26881/ss.2022.26.07>.
- Lubowicka, A. 2017. *W sercu Ultima Thule. Reprezentacja Grenlandii Północnej w relacjach z ekspedycji Knuda Rasmussena*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.
- Loukacheva, N. 2007. *Arctic Promise: Legal and Political Autonomy of Greenland and Nunavut*, University of Toronto Press, Toronto–Buffalo–London. DOI: <https://doi.org/10.3138/9781442684874>.
- Lov nr 168 af 27. maj 1964 om tjenestemænd i Grønland.
- Lov nr 166 af 12. maj 1965 om mineralske råstoffer.
- Marczewska-Rytko, M., Pomarański, M. 2019. *Separatyzm i ruch separatystyczny – analiza terminologiczna*, [w:] *Ruchy separatystyczne*, M. Marczewska-Rytko, M. Pomarański (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Lublin.
- Motzfeld, J. 1964. *Grønlaenderforenin 25 årsjubilaum*, „Atuagadliutit/Grønlandsposten”, nr 8 af 9. april 1964.
- Nuttall, M. 2008. *Self-Rule in Greenland Towards the World's First Independent Inuit State?*, „Indigenous Affair”, nr 3.
- Olsen, O. 1968. *I. Maj demonstration*, „Atuagadliutit/Grønlandsposten”, nr 10 af 9. mai 1968.
- Olsen, M. 1969. *Generationskifte i grønlandspolitikke*, [w:] *Samfund og Politik i Grønland*, A. W. Bentzon, T. Agersnap (red.), Copenhagen.
- Pomarański, M. 2020. *Ruchy secesjonistyczne w USA w XXI wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Lublin.
- Popel, B. 2004. *Birthplace Criteria*, [w:] *Encyclopedia of the Arctic*, M. Nuttall (red.), Routledge, New York.
- Rosing, N. 1966. *Den grønlandske kvinde*, „Atuagadliutit/Grønlandsposten”, nr 16 af 4. august 1966.
- Sagan, I. 2009. *Czym są i jak funkcjonują dzisiejsze regiony Polski*, [w:] *Jak uczynić regiony motorami rozwoju i modernizacji Polski*, J. Szomburg (red.), Polskie Forum Obywatelskie. Gdańsk: Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk.
- Scruton, R. 2002. *Irredentyzm*, [w:] *Słownik myśli politycznej*, R. Scruton (red.), Wydawnictwo Zysk i s-ka, Poznań.
- Siumut, 1977. *En klar, realistisk politik*, „Atuagadliutit/Grønlandsposten”, nr 32 af 18. august 1977.
- Szul, R. 2013. *Regionalizm w Europie. Czynniki i ewolucja*, „Mazowsze. Studia Regionalne”, nr 12.

- Szwed, K. 2018. *Status ustrojowy parlamentu Grenlandii*, „Przegląd Sejmowy”, nr 4. DOI: <https://doi.org/10.31268/PS.2018.07>.
- Szymczyński, T. R. 2005. *Droga Danii do członkostwa we Wspólnotach Europejskich*, „Przegląd Polityczny”, nr 2.
- Tomala, M. 2016. *Grenlandia w systemie stosunków międzynarodowych w świetle teorii Immanuela Wallersteina systemu-światów*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, Kielce.
- Tomala, M. 2014. *Status Grenlandii w świetle zmian klimatycznych*, „Roczniki Bezpieczeństwa Międzynarodowego”, vol. 8, nr 1.
- Toman, A. 2020. *Wiosna Ludów. Wpływ konfliktów politycznych z połowy XIX wieku na późniejsze wydarzenia społeczne*, „Studia Krytyczne”, nr 9. DOI: <https://doi.org/10.25167/sk.4490>.
- Topczewska, M. 2001. *Separatyzmy narodowe w Europie Zachodniej*, „Studia Europejskie”, nr 1.
- Trosiak, C. 2016. *Regionalizm*, [w:] *Leksykon wiedzy o społeczeństwie dla uczniów, maturzystów i studentów*, Z. Blok (red.), Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM, Poznań.
- Ulriksen, K. A. 2010. *Avkoloniserte kulturarrangement – et studie av kulturarrangementers uttrykksmessige utvikling*, Varen.
- Uziębło, P. 2014. *Podstawy ustroju Grenlandii (wybrane zagadnienia)*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego”, vol. 17, nr 1. DOI: <https://doi.org/10.15804/ppk.2014.01.01>.
- Wasiuta, O. 2018. *Irredentyzm*, [w:] *Vademecum bezpieczeństwa*, O. Wasiuta, R. Klepka, R. Kopeć (red.), Wydawnictwo LIBRON – Filip Lohner, Kraków.

THE PROCESS OF FORMATION OF THE GREENLANDIC SEPARATIST MOVEMENT BETWEEN 1964 AND 1979

Abstract: The subject of the article is the history of the formation of the separatist movement in Greenland in the years 1964–1979. Its origin and development fall into the period of rapid socio-economic changes on the island, initiated by the Danish state. Their aim became the adaptation of the Greenlandic society, as well as the economy, to the conditions prevailing in the rest of the country. These changes were forced by the evolution of the island's legal status made in 1953 under the new constitution of the Danish monarchy. The Greenlandic territory was linked by “legal community” to Denmark, becoming its administrative unit. The Greenlandic separatist movement was a grassroots social movement that originated among Greenlandic youth studying at Danish universities. Socio-economic, political, and cultural factors contributed to further dissatisfaction. Political and separatist activism made it possible for Greenlanders to gain autonomy in 1979. The different parts of the article present, among other things, a terminological analysis of the issue of separatism; the conditions for the emergence of the separatist movement are shown. The course of its activities, the dimension of its ideological assumptions, and its organisation are indicated. The article uses the analysis of primary and secondary sources, factor analysis, historical analysis and political science.

Keywords: Greenland separatism, Greenlanders, Greenland, separatism, Inuit

BIOGRAM

Jakub Bijak, mgr, absolwent Bezpieczeństwa Narodowego na Wydziale Politologii i Dziennikarstwa UMCS w Lublinie. Asystent w Katedrze Ruchów Politycznych i Badań Etnicznych na Wydziale Politologii i Dziennikarstwa UMCS w Lublinie. Swoje zainteresowania wiąże z problematyką separatyzmu, polityki etnicznej, Inuit Studies, astropolityki oraz zagadnień militarnych. Kontakt e-mail: bijakkuba@gmail.com